

5. БРС-88 – Беларуска-рускі слоўнік / Пад рэд. К.Крапівы. Т.1-2. Мн., 1988-1989
6. БРС-2003 – Беларуска-рускі слоўнік / Пад рэд. К.Крапівы. Т. 1-3. Мн., 2003;
7. ДАД – *Кісельгорф З.А., Гамаркін А.Б.* Даведнік па адміністрацыйнай дзейнасці ў галіне выдання абавязковых пастановаў і накладання адміністрацыйных спагнанняў. Мн., 1932;
8. Дзелавод – *Серада С.* Дзелавод. Узоры афіцыйных папер, слоўнік тэхнічна-канцылярскіх выказаў і іншыя патрэбныя ў дзелаводстве веды. Пад рэд. М.Красінскага. Мн., 1926;
9. МБС – *Гарэцкія М. і Г.* Маскоўска-беларускі слоўнік. Вільня, 1921;
10. ПРБС – *Байкоў М., Гарэцкі М.* Практычны расійска-беларускі слоўнік. Мн., 1926;
11. ПРКБС – *Ластоўскі В.* Падручны расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік. Коўна, 1924;
12. ПСРВК – Падручнік справаводства раённых выканаўчых камітэтаў. Вып. 1-ы. Агульнае справаводства і спецыяльныя справаводствы: адміністрацыйнае і паштовае. Мн., 1926;
13. ПССМС – Падручнік справаводства сельскіх і местачковых саветаў. Вып.1-ы. Агульнае справаводства і спецыяльныя справаводствы: адміністрацыйнае і паштовае. Мн., 1926;
14. РБС-28 – *Некрашэвіч С., Байкоў М.* Расійска-беларускі слоўнік. Мн., 1928.;
15. РБСДАТ – Русско-белорусский словарь деловой и архивной терминологии. Мн., 1997;
16. РБСЧМ – *Вашкевіч Л.* Расійска-беларускі слоўнічак дзеля чыгуначных мясцкомаў. Магілёў, 1926
17. ТСБМ – Тлумачальны слоўнік беларускай мовы / Пад агульнай рэд. К.Крапівы. Т. 1-5. Мн., 1977–1984.

**НАРОД ЯК АХВЯРА ГІСТОРЫ
(ДРАГАСЛАЎ МІХАІЛАВІЧ «ГОЛЫ ВОСТРАЎ» І
АЛЕКСАНДР САЛЖАНІЦЫН «АРХІПЕЛАГ ГУЛАГ»)**

В. А. Зыблюк

Масавыя рэпрэсіі, што абрынуліся на народы савецкай краіны, адабралі не мала жыццяў і зламалі не адзін лёс, у тым ліку і лёс цэлых нацый. Нешта падобнае адбывалася і ў колішняй Югаславіі, праўда, крыху ў іншы час. Паводле слоў аднаго назіральніка на Голым Востраве мадэль рэпрэсій была заснавана на вопыце Сталіна, а прататыпам лагераў для зняволеных – ні што іншае як Архіпелаг ГУЛАГ.¹ Штуршком да пачатку масавых арыштаў паслужыла рэзалюцыя Інформбюро камуністычных і працоўных партый 1948 г. наконт палітыкі Ёсіпа Броза Ціта і дачыненняў з Савецкім саюзам. Паводле яе Югаславія ізалявалася ад іншых краін соцлагера і абвясціла свой уласны шлях развіцця. Саюз камуністаў Югаславіі рэзка крытыкаваў улюбёны

¹ Глядзіце: Михайлович Драгослав. Голи оток. – Београд: Политика, 1990. С. 418.

дагэтуль сталінізм. Ціта актыўна супрацоўнічаў з капіталістычнымі краінамі, атрымліваючы ад іх вялікую матэрыяльную дапамогу, але разам з тым не адмаўляўся і ад планаў будаўніцтва сацыялізму. У выніку ўжо з 1949 г. пачынаюцца масавыя ссылкі балых камуністаў, якія прыхільна ставіліся да Савецкага саюза. Такіх людзей як потым высветліцца будзе абсалютная большасць на Голым востраве (каля 90 %).² Працэс непрыняцця сталінскай ідэалогіі прывёў да шырокага распаўсюджання папулярных на той час філасофскіх і культуралагічных тэкстаў, выдання перакладаў твораў, забароненых у іншых сацыялістычных краінах – Мілана Кундэры, Чэслава Мілаша, Барыса Пастарнака, Іосіфа Бродскага, а таксама Аляксандра Салжаніцына. У сярэдзіне 1970-х гг. у Югаславіі з’яўляецца раман «Архіпелаг ГУЛАГ», які па сутнасці быў першым фундаментальным даследаваннем дзяржаўнага тэрору над народамі. Гэты твор вельмі моцна паўплываў на сербскіх пісьменнікаў. У 1982 г. выходзіць кніга Антонія Ісакавіча «Імгненне II», якая распавядае пра трагічныя падзеі, звязаныя з Голым востравам. З’яўленне рамана А. Салжаніцына, безумоўна, паўплывала і на напісанне былым вязнем лагера Драгаславам Міхаілавічам публіцыстычна-дакументальнага твора «Голы востраў», першая рэдакцыя якога пабачыла свет у 1990 годзе. Гэта, бяспрэчна, адно з самых грунтоўных літаратурных даследаванняў рэпрэсій у колішняй Югаславіі, якое смела можна паставіць у адзін шэраг з раманам «Архіпелаг ГУЛАГ».

Жанр свайго твора А. Салжаніцын вызначыў як «вопыт мастацкага даследавання». З аднаго боку, азначэнне гэта вельмі дакладна фармулюе задачу, пастаўленую пісьменнікам: мастацкае даследаванне лагера як феномену, які вызначае характар дзяржавы, даследаванне лагера цывілізацыі і чалавека, што жыве ў ёй. З іншага боку, гэты падзагаловак можа разглядацца як умоўны тэрмін, «зручны» адсутнасцю выразнага жанравага зместа, але які тым не менш дакладна адлюстроўвае гістарычную, публіцыстычную і філасофскую скіраванасць кнігі.

На самым пачатку рамана А. Салжаніцын называе 227 сваіх сааўтараў. Гэта людзі, якія апавадалі пісьменніку свае гісторыі, свае трагедыі. Адгэтуль твор атрымаўся насычаным на розныя падзеі. Так, А. Салжаніцын закранае розныя аспекты рэпрэсійнага механізму. Ён апісвае працэсы арышту, прыводзячы розныя прыклады і варыянты, аналізуе саму камуністычную ўладу, пачынаючы з часоў грамадзянскай вайны, апісвае пакуты простых сялян, шматлікія растрэлы, разбірае

² Тамсама: с. XXX

артыкулы абвінаваўчых кодэксаў, звяртаецца да звычайнага лагернага быту рэпрэсаваных. Нездарма гэты твор крытыкі назвалі энцыклапедыяй лагернага жыцця.

Разам з тым варта адзначыць прысутнасць суб'ектыўнага ў творы, а таксама мастацкага вымыслу, што аддаляе раман ад дакументалістыкі. Праўдзівыя факты, людзі, але суб'ектыўнае аўтарскае бачанне прэваліруе над рэчаіснасцю. У сваю чаргу раман «Голы востраў» акурат і вылучаецца аб'ектыўным, наколькі гэта магчыма, адлюстраваннем рэчаіснасці. Д. Міхаілавіч выношваў ідэю напісання такой кнігі працяглы час. У прадмове ён піша: «... можа цэлую чвэрць стагоддзя, я аднекваўся ад гэтае тэмы. Шмат прычын меў на тое, а галоўная – я лічыў, што не дарос да яе. Я думаў, што на напісанне “Голага вострава” патрэбны які-небудзь Дастаеўскі, а нехта такі, як я».

Прыкладна ў 1978 г. Драгаслаў Міхаілавіч пасля смерці аднаго з былых вязняў канчаткова вырашае пісаць раман, пакуль яшчэ засталіся жывыя сведкі. На той час ён яшчэ не меў шырокага доступу да архіваў, а таму збор інфармацыі распачаў з апытанняў былых вязняў. У выніку пісьменнік атрымаў багатую колькасць лістоў і інтэрв'ю. Аднак сама кніга, жанрава-стылёвая прыналежнасць якой дагэтуль застаецца спрэчнай, складаецца з некалькіх частак. Некаторыя даследчыкі, у прыватнасці, Ёван Дэрэтыч, называюць твор «дакументальна-публіцыстычным раманам»³, што прыёмальна і для дадзенага даследвання. У першай, уступнай частцы пісьменнік распавядае гісторыю стварэння кнігі, параўноўвае дадзеныя пра ахвяры на востраве розных гісторыкаў з тым, што ўдалося высветліць яму самому. У выніку прыходзіць да нечага сярэднега, аб'ектыўнага. Другая частка – гэта тры інтэрв'ю з былымі вязнямі, якія апавядаюць пра сваё жыццё. Падчас гэтых «сяброўскіх размоў» як назваў іх Міхаілавіч, аўтар падае розныя дакументы, пратаколы і ўласныя замалёўкі. Трэцяя частка складаецца з лістоў розных людзей, адрасаваных як Міхаілавічу ўласна, так і знойдзеных у архівах. Так, напрыклад, падаюцца лісты блізкіх да Ціта людзей, якія апынуліся на востраве і, не веручы ў тое, што гэта не памылка, пісалі тырану просьбы вызваліць, а разам з тым апісвалі ўвесь рэпрэсійны працэс і прасілі Ціта разабрацца ў тым, што адбываецца. Прыведзены таксама запісы лагерных лекараў пра агульны стан здароўя насельнікаў вострава. Ёсць і падрабязнае апісанне розных хвароб, якія былі ў лагерах, а таксама прычыны іх узнікнення. У апошняй частцы, Д. Міхаілавіч падае спісы ўсіх рэпрэсаваных людзей. Вядома, спісы не

³ Деретић Јован. Кратка историја српске књижевности. – Нови Сад: Светови, 2001. С. 308.

поўныя, пра што піша і сам аўтар, аднак гэта была першая спроба стварыць такую базу дадзеных. У выніку кніга пабачыла шэраг перавыданняў па меры таго, як у пісьменніка з'яўляліся новыя звесткі. Раман папаўняўся ўсё новымі і новымі фактамі дзяржаўнага гвалту над людзьмі і стаў па сутнасці галоўнай працай Драгаслава Міхаілавіча за ўсё яго жыццё, пра што ён сам не раз казаў.

Калі «Архіпелаг ГУЛАГ» А. Салжаніцына ў большай ступені набліжаецца да твору мастацкага, то раман Міхаілавіча мяжуе з гісторыка-дакументальным даследваннем. Сама спецыфіка адпаведнага жанру выключае магчымасць аўтарскага пачатку ў творы. Усе дадзеныя, якія прыводзіць пісьменнік рознабаковыя. На тыя ці іншыя падзеі Міхаілавіч імкнецца падаць некалькі крыніц інфармацыі, прычым цалкам супрацьлеглых, а толькі потым, разважаючы, прыходзіць да пэўнай найбольш аб'ектыўнай высновы. Характэрнай асаблівасцю твора Д. Міхаілавіча ў адрозненні ад «Архіпелага ГУЛАГа», з'яўляецца тое, што пісьменнік зусім не праяўляе сваёй пазіцыі. У яго няма агрэсіі, спачування тым ці іншым людзям, сарказму. Д. Міхаілавіч падае факты і сведчанні, а развагі і ацэнку пакідае чытачу. А. Салжаніцын не хавае сваіх адносін да савецкага рэжыму, да рэпрэсій. Яго пазіцыя жорстая і непакісная. З іншага боку гэтыя два творы яднае спецыфіка паказу народнай трагедыі. І ў Міхаілавіча, і ў Салжаніцына ахвяры тэрору не аднародная маса, а пэўныя асобы, якія расказваюць свае трагедыі пісьменнікам. Нездарма, Д. Міхаілавіч апелюе не да пустых лічбаў, а да канкрэтных імён, спрабуе назваць кожнага чалавека, хто пацярпеў ад рэпрэсій.

Думка пра народ як ахвару гісторыі прасочваецца ў абодвух пісьменнікаў. Творцы спрабуюць асэнсаваць, чаму і за што народ нясе такое пакаранне, за што гісторыя наказвае яго, ахвяруе ім. Але не А. Салжаніцын, не Д. Міхаілавіч не даюць дакладнага адказу на гэтыя пытанні. Бо няма такой прычыны ў свеце, каб ахвяраваць цэлымі народамі. Чалавек – найвышэйшая каштоўнасць. Падобны гуманістычны пафас уласцівы абодвум пісьменнікам. Народ стаў ахвярай гісторыі. Творы Салжаніцына і Міхаілавіча – гэта своеасаблівая перасцярога будучым пакаленнем. Паколькі гісторыя любіць паўтарацца, то не выключана і паўтарэнне такіх страшэнных трагедый як Архіпелаг ГУЛАГ і Голы востраў нават з яшчэ большай сілай. Вучыцца лепей на чужых памылках, але часцей атрымліваецца на сваіх. Так і ў гэтым выпадку, творы Драгаслава Міхаілавіча і Аляксандра Салжаніцына – своеасаблівая работа над памылкамі дзеля іх непаўтарэння ў будучым.

Літаратуры

1. *Деретић Јован*. Кратка историја српске књижевности. – Нови Сад: Светови, 2001.
2. *Едлинская А. Н.* Творчество Драгослава Михайловича и некоторые тенденции в развитии сербской прозы конца 60-х—70-е гг.//Советское славяноведение, 1987, №4. С. 71-81.
3. *Зорин А. Н.* Внебрачное наследие Гулага//Новый мир, 1989. №8. С. 12–21
4. История литератур Восточной Европы после Второй мировой войны. В 2 т. Том второй. 1970–1980-е гг.— М.: «Индрик», 2001.
5. *Михаилович Драгослав*. Голи оток. – Београд: Политика, 1990.
6. *Радисављевић Зоран* Хр. Тупо перо. – Београд: Дерета, Рашка: Градац, 2001. С. 139–143
7. *Солженицын Александр*. Архипелаг ГУЛАГ. – М.: Инком, 1991.
8. *Шнейберг Л. Я.* Начало конца Архипелага Гулага//От Горького до Солженицына. М: Высшая школа, 1997.

ОБРАЗЫ-СИМВОЛЫ ДНЯ И НОЧИ В ПОЭТИКЕ К.БАЛЬМОНТА 1890 – 1910 гг.

О. С. Кочеткова

Для русского символизма рубежа XIX–XX вв., по мнению немецкого исследователя А.Ханзен-Леве, характерно существование нескольких сменяющих друг друга тенденций: эстетизм, панэстетизм [5] и мифопоэтический символизм [4]. Находят ли они свое отражение в творчестве К.Бальмонта, позволяет выяснить исследование образной системы бальмонтовской поэзии.

С 1894 по 1909 гг. Бальмонт создает 13 поэтических книг. Среди сквозных образов написанных поэтом сборников показательны временные образы дня и ночи, претерпевающие в структурно-семантическом отношении значительные изменения, о чем свидетельствует анализ выявленных 435 связанных с ними контекстов. Постепенное и непрерывное углубление образности соответствует эволюции философско-эстетических взглядов Бальмонта-символиста.

В книге «Под северным небом» (1894) образы дня и ночи функционируют как в прямом значении, так и в качестве поэтических феноменов (например, метафор: «Пред ночью тихо гаснет день» [1, с. 19]). Вместе с тем, в данном сборнике, принесшем поэту известность, рассматриваемые образы достигают предельной обобщенности и становятся образами-символами. День соотносится с бессмертием, красотой и новой, «зарождающейся жизнью» [1, с. 20]. Бессмертие и предчувствие дня, однако, связаны, прежде всего, со смертью (стихотворение «Смерть, убаюкай меня»), что свидетельствует об отказе лирического героя от материнского земного и предпочтении неземного, эстетического (колыбель обра-